DĚTI HRY DIVADLO

KLÍČ od království

■ KLÍČ OD KRÁLOVSTVÍ vydali vloni na jaře v Albatrosu Josef Brukner a Josef Paleček. Klíč od království je jakési vademekum fantastickým světem dětských říkadel různých národů, světem, který necítí potřebu poutat se svou vlastní reálností a je ochoten nabírat plné hrsti pestrobarevného nonsensu a patlat ho po sobě s náruživostí dítěte, které se rochní v blátě anebo řádí v babiččině šatníku. Je to svět, kde oslíček s medvídátkem nemají zjevně nic lepšího na

práci, než dělat hups do Dunaje, svět, kde pobíhají bubušelmy s uzlem na ocase, svět, kde zajíci, hození do ohníčka, snášejí si tři vajíčka, očividně hlavně proto, že se to tak rýmuje; z těchže důvodů se jiným zajícům dokonce nepedagogicky zdá, že na Měsíci je nejlépe pít víno, když už je tam pořád „rozsvícíno" (ačkoliv jinak je autor poměrně dbalý korektní distinguované češtiny).

Brukner sám tvrdí, že po deseti letech práce nad tímto světem „rozpoznal neuvěřitelnou jednotu poetické oblasti dětského říkadla", a že se proto pokusil

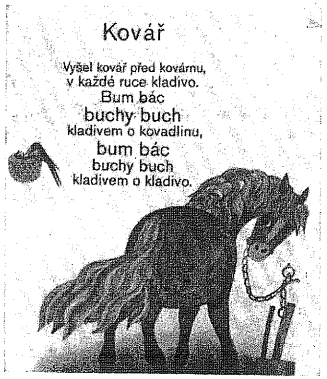

„přetlumočit všechna ta říkadla, říkačky a povídačky tak, aby zdůraznil jednotu světa říkadel a vlastně i světa všech lidí". Nejsem si úplně jist, jestli se mu to podařilo přesně tak, jak píše, ale jestli ano, tak tím lépe, protože z jeho říkadel (nebo spíše z říkadel, která přebásnil hlavně z němčiny, angličtiny a francouzštiny, tu a tam i z polštiny, srbocharvátštiny, řečtiny, maďarštiny, norštiny, švédštiny a snad i jiných jazyků) rozhodně kouká svět ve vší své rozmanitosti, pestrosti a rozdílnosti.

Kdo vlastně vytváří tento svět a jak vlastně vzniká poezie dětských říkadel? Nedělejme si iluze, že je to svět, ve kterém hlavní tón udává dítě! Rozhodně ne (podobně jako naše dětská divadla). Je to svět tvořený těmi dospělými, kteří nechápou jako něco pod svou důstojnost, když ze sebe chvíli dělají šašky a dávají se inspirovat tím, co za svět dětí považují. Ti šťastnější a šikovnější se trefí a vytvoří díla, která fascinují děti i dospělé; ti méně šťastní vytvoří občas poezii, o které dospělí soudí, že by se dětem mohla líbit, a děti zase, že se možná líbí dospělým (ale tahle smůla neubírá tvůrcům na cti).

Zdá se mi, že Bruknerova říkadla mají od všeho něco. Jsou to říkačky na prsty a na houpání na kolenou, které asi nemohou než být ve všech jazycích stejné, prostě proto, že každé dítě má pět prstů, s kterými si hraje, a tátův nebo mámin klín, na kterém se houpe, aby neřvalo a dalo pokoj. Jsou tu rozpočítadla, prazvláštní poetický útvar s podivuhodnými slovy, jako „ententýky", „enyky benyky", anebo — jako u Bruknera — „ik spiridix kvikve", za jejich historií bychom se mohli vydat, kdybychom chtěli, do latinské kuchyně alchymistů, do pradávných židovských hospůdek a synagog nebo do středověkých latinských modliteb. Jsou tu veršíky vyloženě lidové, a přitom dobře rozpoznatelné podle národnosti: kdo by si u Deseti malých černoušků (str. 118) nevzpomněl na další anglické rýmovánky založené na tom, že něčeho po jedné přibývá až do deseti anebo naopak ubývá (One man went to mow; Ten green bottles are hanging ...). Jsou tu básně, jejichž autora bychom se možná i byli schopni dopátrat, kdybychom šli po stopách Christiana Morgensterna (srov. např. Neuvěřitelné na str. 112), Edwarda Leara (např. Slečna Fína a Doktor Fastr na str. 72—73) a podobných duchů. Kulturní svět Evropy není tak nedohledný, jak by se mohlo zdát: kdo ví, jestli mezi prarodiči Námluv na str. 122 nejsou slavné „žákovské" námluvy z latinských Carmina Burana? Ostatně jaký by to byl vlastně věk, ve kterém si člověk s potěšením vyslechne naivně bezstarostnou báseň o dívce, která pohrdne všemi profesemi, aby se vdala za muzikanta a celé dny s ním tancovala? Asi těžko říct; právě proto, že se zde míchá naivní dětská obraznost, teenagerovské životní pocity i rozvážná shovívavost staršího věku: různí duchovní otcové nechali v té jednoduché básni kus sebe. Zbývá jen ověřit, jestli taková báseň může mít i tolik čtenářů, jako měla tvůrců. To ostatně platí o celé Bruknerově sbírce.

Po výtvarné stránce je knížka vybavena takřka dokonale. Palečkovy ilustrace, prokomponované s graficky pestře řešeným textem (autoři se nebáli takových typografických experimentů, jako básní tištěných vzhůru nohama, svisle, do vlnovky a vůbec všelijak), dokážou

být stejně naivní, potrhlé a pestrobarevné jako texty samy.

Takže když se to vezme všechno dohromady, knížka patří rozhodně k tomu, čím se náš dětský knižní trh může chlubit. Teď je ale na nás, abychom vyzkoušeli, co všechno se dá s takovou knížkou podniknout: dramatické soubory s menšími dětmi rozhodně dostaly podnět k tomu, aby hry se slovy, s jejich rytmem a obrazností obohatily o celý ten svět, který je v Bruknerovi uložen. Jde o ten druh poezie, před nímž netřeba mít ostych a úctu a na němž je možno nerušeně řádit.

PETR PEŇÁZ

JOSEF BRUKNER

napsal především řadu říkadel a veršů k obrázkům Josefa Lady. Vyšly v těchto knížkách: SVĚT ZVÍŘAT (SNDK, Praha 1960), KOLOTOČ (SNDK, Praha 1961), Z LADOVY ZAHRÁDKY (SNDK, Praha 1968), VESELÉ PŘÍHODY FRANTIŠKA VOVÍSKA A KOZLA BOBEŠE (Albatros, Praha 1970), DOBRODRUŽSTVÍ TONDY ČUTALA (Albatros, Praha 1971) a SVĚT

ZVÍŘAT (Albatros, Praha 1984), který není totožný s tím z roku 1960. Dále pro děti vydal knížky veršů, leporela či omalovánky doplněné říkadly: PROČ, PROČ, PROČ? (SNDK, Praha 1963), POLŠTÁŘOVÁ VÁLKA (SNDK, Praha 1968), FERDA MRAVENEC (Kruh, Hradec Králové 1969), JAK SE MAJÍ HLEMÝŽDI (Mladá fronta, Praha 1969), PÍSNIČKA PRO SKLÍČKA (Kruh, Hradec Králové 1971), OBRAZÁRNA (Albatros, Praha 1982) a MALÍ SPORTOVCI (Olympia, Praha 1985). Pro dospělé čtenáře vydal Josef Brukner sbírku MALÁ ABECEDA (Mladá fronta, Praha 1958). Nesmíme ovšem zapomenout ani na MLADÉ VÍNO, „almanach nových jmen české poezie", který sestavil s Miroslavem Florianem a k němuž napsal úvod (ČS, Praha 1961), ORBIS PICTUS ANEB SVĚT V OBJEKTIVU, JAK HO Z TISÍCE A JEDNÉ FOTOGRAFIE NA TŘI STA TŘICET DVA OBRÁZKŮ ZJEDNODUŠILI A TAK PODLE SVÝCH MOŽNOSTÍ ZNOVU STVOŘILI A JEHO MNOHOTVÁŘNOST SLOVEM POZNAMENALI Josef Brukner a Jaroslav Mrnka (Mladá fronta, Praha 1964), a už vůbec ne na vynikající VĚTŠÍ POETICKÝ SLOVNÍK (ČS, Praha 1968), který Josef Brukner napsal a sestavil s Jiřím Filipem.

PÁSMA A LEPORELA

sestavená z veršů nebo drobných kvalitních textů pro děti jsou vděčným materiálem pro práci začínajícího loutkářského i neloutkářského dětského souboru. Ukázky zdařilých pásem, která sestavili vedoucí dětských souborů, najdeme např. ve sborníku DĚTSKÉ LOUTKOVÉ DIVADLO 2 (Albatros, Praha 1983) nebo ve sbornících, které v DILIA vydala Eva Machková: TAJNÉ SKRÝŠE SLOV (1982), HŘEJ, SLUNÍČKO, HŘEJI (1982), OD TŘINÁCTI DO ŠESTNÁCTI (1982), SVĚT DĚTÍ, PTÁKŮ, FIALEK (1983), OBJEVY A NÁVRATY (1983) a AŤ SE TOČÍ SVĚT! (1984). Těchto šest sborníků přináší většinou pásma, s nimiž vystupovaly dětské soubory na národních přehlídkách dětských recitátorů a recitačních kolektivů v Mělníce. Najdete tu texty např. těchto autorů: F. Hrubína, D. Mrázkové, N. Frýda, J. Štroblové, J. V. Svobody, J. Žáčka, J. Havla, J. Kainara, J. Bruknera, J. Vodňanského, E. Čepčekové, K. Bendové, I. A. Krylova, A. S. Puškina, K. Havlíčka Borovského, K. Čapka, J. Suchého, H. Frankové, F. Lazeckého, Z. Kriebla, J. Hanzlíka, M. Lukešové, M. Černíka, V. Dvořáčkové, L. Středy, M. Floriana, J. Ch. Harrise, M. Válka, J. Nohy...

EDWARD LEAR (1812—1888)

Jeden stařík v Pasadeně
rád se klaněl každé ženě.
Až jednou na lodi
sklonil se do vody
a utonul v rodné Pasadeně.
Jeden dědek z města Pilsen
pil, až vůbec neměl žízeň.
Když řekli, že pukne,
zvolal: „To je fuk, ne?"
ten starý břichoun z města Pilsen.
Byla jedna slečna, jejíž historie
jevila se vždycky jako mysterie.
Sedávala v příkopě,
aniž bylo známo kde,
a psala tam studie z historie.

Kniha třesků a plesků, shrnující Learova nonsenová pětiverší, vyšla v roce 1984 v nakladatelství Odeon v Praze v překladu Antonína Přidala.

ČESKÁ A SLOVENSKÁ POEZIE PRO DĚTI

se v posledních několika letech vydatně a potěšitelně košatí a vydává pozoruhodné plody. Když zalistujeme deseti, patnácti ročníky dětských časopisů — zejména Sluníčkem, Mateřídouškou a Ohníčkem, zjistíme ovšem, že většina sbírek, které se jakoby naráz, „zčistajasna" objevily na knižních pultech po začátku 80. let, má kořeny právě zde. Typickým příkladem je právě Josef Brukner — ať už vzpomeneme na jeho Obrazárnu, která vyšla víc než deset let poté, co ji publikovalo Sluníčko, či na překlady dětského folklóru, které vyšly v Klíči od království. Ostatně i dnes čteme na stránkách dětských časopisů texty autorů, kteří už mají na to publikovat knižně.

CHRISTIAN MORGENSTERN (1871—1914)

NEMOŽNÁ VĚC

Palmström, jemuž léta běží klusem,
stále zamyšlen a sníc,
je povalen na ulici
autobusem.

„Jak bylo" (dí, zvedaje se —
a dál hrdě hlavu nese —)
„možné, že se tenhle pád
vůbec tady mohl stát?

Nemám podat elaborát
na dopravní inspektorát?
Nechal tu předpis či řád
šoférovi volnost snad?

Nebylo spíš v zákoníku
vyrábění nebožtíků
zakázáno? Zkrátka, jasně:
S m ě l ten řidič takto vlastně —?"

Obklad maje tu i tady,
zkoumá vyhlášky a řády.
Věc má v mžiku rozřešenou:
Autobus jel na červenou!

A tak shrne závěrem:
Zážitek byl pouhým snem!
Neboť — a to nelze popírat:
co se n e s m í, n e m ů ž e se stát!

(Přebásnil Josef Hiršal)

Poezie Christiana Morgensterna u nás vyšla knižně v těchto výborech: ŠIBENIČNÍ PÍSNĚ (SNKL, Praha 1958), PALMSTRÖM... (MF, Praha 1964), BERÁNEK MĚSÍC (SNKL, Praha 1965), BIM BAM BUM (ČS, Praha 1971), MOUDŘÍ BLÁZNI (Albatros, Praha 1973), HALÓ, JE TADY VICHR, VICHŘICE (ČS, Praha 1969).

NESKROMNÝ

Kdybych já měl celý svět,
kam lze okem dohledět,
zřek bych se ho beze všeho,
mít v náručí místo něho,
mít anglickou královnu...

(Přeložil Rudolf Mertlík)

Překlady středověké žákovské poezie vyšly především v těchto výborech a souborech: PÍSNĚ ŽÁKŮ DAREBÁKŮ I (Sfinx, Praha 1948), PÍSNĚ ŽÁKŮ DAREBÁKŮ II (Melantrich, Praha 1951), ĎÁBEL A PAPEŽ (SNKLHU, Praha 1953), STŘEDOVĚKÉ PÍSNĚ CECHU ŽÁKOVSKÉHO (Melantrich, Praha 1958), CARMINA BURANA (SHV, Praha 1962), PÍSNĚ ŽÁKŮ DAREBÁKŮ (Svoboda, Praha 1971).

VADEMECUM, VÁDEMÉKUM, VADEMEKUM

(z lat. vade mecum = pojď se mnou) — kniž. příručka, rukověť, průvodce (v některém vědním oboru...).

Lumír Klimeš: Slovník cizích slov, SPN, Praha 1981, str. 762